

ЎЗБЕКИСТОНДА ТАЪЛИМ ХИЗМАТЛАР БОЗОРИНИ РИВОЖЛАНТИРИШ ИСТИҚБОЛЛАРИ

Саъдуллаева Гулноза Содик қизи,
ТДИУ таянч докторанти

E-mail: sadullayevagulnoza94@gmail.com

Аннотация: Мақолада таълим хизматлари соҳасини ривожлантириш бўйича тадқиқотлар олиб борган бир қатор олимларнинг қарашлари кўриб чиқилди. Шунингдек, Ўзбекистонда хизмат кўрсатиш соҳасини ривожлантириш бўйича таклиф ва тавсиялар ишлаб чиқилди.

Аннотация: В статье рассмотрены мнения ряда ученых, проводивших научные исследования по развитию сферы образовательный услуг. А также разработаны предложения и рекомендации по развитию сферы услуг в Узбекистане.

Absract: The article considers the opinions of a number of scientists who conducted research on the development of the sphere of educational services. Also, proposals and recommendations for the development of the service sector in Uzbekistan were developed.

Калит сўзлар: таълим хизматлар бозори, таълим тизими, маркетинг стратегияси, хизматлар соҳасини ривожлантириш.

Кириш

Замонавий бозор шароитида республикаимиз таълим тизими ўзининг барқарорлиги, мослашувчанлик, ижтимоий ўзгаришларга бардошлилигини намоён қилди. Ўзбекистон аҳолиси деярли мутлақ саводхон бўлган кам сонли ривожланаётган мамлакатлар сирасига киради. БМТ маълумотларида баҳоланишича, Ўзбекистон балоғат ёшидаги аҳолисининг саводхонлик даражаси ҳамда олий ўқув юртларига қабул қилинганларнинг умумий кўрсаткичи инсон салоҳияти ривожланганлик даражаси нафақат ўрта, балки юқори қийматларга эга ривожланган мамлакатларнинг даражасига нисбатан ҳам юқоридир.

Ўзбекистонда таълим хизматлари бозори ва меҳнат бозорларининг ўзаро боғлиқлиги, таълим хизматлар бозорининг тузилмаси ва ривожланишининг асосий тенденциялари, меҳнат бозори ҳолати ва унинг сўнгги йиллардаги динамикаси, олий таълимга бўлган ёшларнинг эҳтиёжи масалалари бўйича ўтказилган социологик тадқиқотлар ҳамда статистик маълумотлар таҳлили шуни кўрсатадики, ҳозирги вақтда уларнинг ўзига хос хусусиятлари ва тенденциялари билан тавсифланади. Мамлакатимиз иқтисодиётини модернизациялаш ва ислоҳ этишни ҳозирги ривожланиш шароитида кадрлар тайёрлашнинг илмий модели “Таълим тўғрисида” ги ва “Кадрлар тайёрлаш миллий дастури” дан иборат қонунларни қабул қилиш ва жорий этишга эришилди. Бу ҳар икки ҳужжат маънавий жиҳатдан бой шахсга ундайдиган ва ҳамда юқори малакали рақобатбардош кадрларни олдиндан қайта тайёрлашдан иборат стратегик мақсадга эришиш учун назарий асос бўлади, улар тақдим этаётган хизматларнинг сифати ва рақобатбардошлигини ошириш мақсадида Ўзбекистон Республикаси Президентининг «2012-2016 йилларда Ўзбекистон Республикасида хизматлар соҳасини ривожлантириш дастури тўғрисида» ги қарори

ва шу асосда Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг «2012-2016 йилларда хизматлар соҳасини ривожлантириш дастури тўғрисида» ги қарори қабул қилинди. Шу борада “Олий таълим муассасаларининг моддий-техника базасини мустаҳкамлаш ва юқори малакали мутахассислар тайёрлаш сифатини тубдан яхшилаш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПҚ-2909-сонли қарорга мувофиқ —... Олий таълим тизимини 2017 — 2021 йилларга мўлжалланган комплекс ривожлантириш дастурини амалга ошириш учун йўналтириладиган молиявий маблағлар 1,7 триллион сўмдан зиёд бўлиб, улардан 1,2 триллион сўми ўқув-лаборатория бинолари, спорт заллари ва талабалар тураржойларини реконструкция қилиш ва капитал таъмирлашга, 500 миллиард сўмдан ортиқ маблағ эса ўқув-лаборатория ускуналари, мебель ва инвентарь билан таъминлаш, умумий тартибда фойдаланишга мўлжалланган, барча таълим муассасаларига хизмат кўрсатадиган лаборатория комплексларини ташкил этиш ҳамда ахборот-коммуникация технологияларини ривожлантиришга сарфланади.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг «Олий таълим тизимини янада ривожлантириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги қарори узлуксиз таълим тизимини ривожлантириш, мамлакатимизнинг изчил ривожланиб бораётган иқтисодиётини юқори малакали кадрлар билан таъминлаш, барча ҳудудлар ва тармоқларни стратегик жиҳатдан комплекс ривожлантириш масалаларини ҳал қилиш борасида олий таълим тизими иштирокини кенгайтириш йўлидаги яна бир муҳим амалий қадамдир [1].

Мавзуга оид адабиётлар таҳлили

Маркетинг концепциясида хизматлар деганда фаолият, иш ва машғулотларнинг кўплаб турлари тушунилади. Америкалик маркетинг олим Ф.Котлер хизмат тушунчасига қуйидагича таъриф берган: «Хизмат – бирор-бир тадбир, фаолият ёки фойда бўлиб, уни томонлардан бири бошқа томонга таклиф қилади, у асосан сезилмайди ва бирор нарсани эгаллашга сабаб бўлмайди». Хизматларни ишлаб чиқиш товар ва унинг моддий кўриниши билан боғлиқ бўлиши, баъзан эса боғлиқ бўлмаслиги ҳам мумкин [2].

Ф.Котлер ташкилотдаги коммуникация жараёнлари ва маркетинг муносабатлари концепцияси тадқиқотларига асосланган ҳолда хизматлар маркетингида 3 та ўзаро боғлиқ бирликларни фарқлашни таклиф этган:

- ташкилот, фирма хизматлари ёки юқори менежмент;
- хизматлар фирмасининг алоқа боғловчи ходимлари;
- хизматлар истеъмолчилари.

Хизматлар маркетинги концепцияси бошланғич тарихида, яъни АҚШ олими Роберт Бартелс [3] таъкидлашича, асосан қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини сотиш учун кенг фойдаланишдан бошланган. Натижада кейинчалик концепция моддий товарлар маркетингига кенгайди. Ушбу хизматлар таърифи юқорида қайт этилган олимларнинг асарларида ва қуйидаги изоҳимизда келтирилган. Кейинчалик Фиск ўз тадқиқотида, Стив Гров ва Жобби Жонлар билан биргаликда, ўнта хизмат кўрсатиш мутахассисларидан “Келажакда қандай хизмат кўрсатиш турларини амалга оширишга буюртма олишни хоҳлайсизлар?” деб савол берадилар. Тадқиқот натижаларида

уларнинг кузатуви 3 та асосий омилга қаратилган бўларди: хизмат табиийлиги, хизмат соҳаси шунингдек хизмат ва нарх критерияси [4].

Маркетинг назариясида таълим хизматлари маҳсулотлари тўғрисида Сагинова А.В яна ҳам аниқроқ фикрлар келтирган: ҳар қандай таълим муассасаси профессионал тайёрлаш, ўқитиш ва қайта тайёрлаш учун ишлаб чиққан таълим дастурлари таълим хизматлари маҳсулотлари ҳисобланади [5].

Ушбу мавзу юзасидан маҳаллий олимларимиздан Г.Н.Ахунова [6], С.С.Ғуломов [7], Д.Н.Раҳимова [8], М.Х.Саидов [9] ҳамда З.Я.Худойбердиевлар [10] олий таълим тизими, ёшлар ва ёшлар иш билан бандлиги муаммолари, меҳнат бозори сегменти ва юқори малакали кадрлар тайёрлаш борасида илмий изланишлар олиб боришган.

Тадқиқот методологияси

Тадқиқот методологияси сифатида таълим хизматлар соҳасини ривожлантиришда олимлар фикрини ўрганиш жараёнида таҳлил ва кузатиш усуллари билан, шу билан бирга блиц сўровнома, жадвал маълумотларини ёритишда статистик таҳлил каби усуллардан фойдаланилди.

Таҳлил ва натижалар

Олий таълимнинг мақсади тайёрланаётган мутахассисларни ўзгариб бораётган меҳнат бозори талаб қиладиган, ривожланаётган инновацион иқтисодиётда фаол иштирок этадиган ва ўз турмуш даражасини, аҳоли фаровонлигини таъминлайдиган малакали ва ижтимоий кўникмага эга бўлган етук инсон даражасига етказишдан иборат [6]. Ўзбекистон иқтисодиёти, таълим тизимини жаҳон хўжалигига интеграциялашуви меҳнат бозорининг ўсиб ва ўзгариб борувчи эҳтиёжларига тезлик билан мослаша оладиган олий таълим тизимини яратишни, олий ўқув юртларини ривожлантиришга ва улар томонидан кўрсатиладиган сифатли хизмат кўрсатишни рағбатлантирувчи муҳит яратадиган соғлом рақобатни шакллантиришни тақозо этди.

Таълим хизматлар бозорида маркетинг стратегиясини самарали бошқариш учун раҳбар уч бўғинга қаратилган учта стратегияни ривожлантириши зарур:

1. Анъанавий маркетинг стратегияси «истеъмолчи – ташкилот» бўғинига мўлжалланган ва нарх шаклланиши, коммуникациялар ва тарқатиш каналлари масалалари билан боғлиқ;

2. Ички маркетинг стратегияси «ташкилот – ходим» бўғинига қаратилган ва ходимларни рағбатлантириш билан боғлиқ;

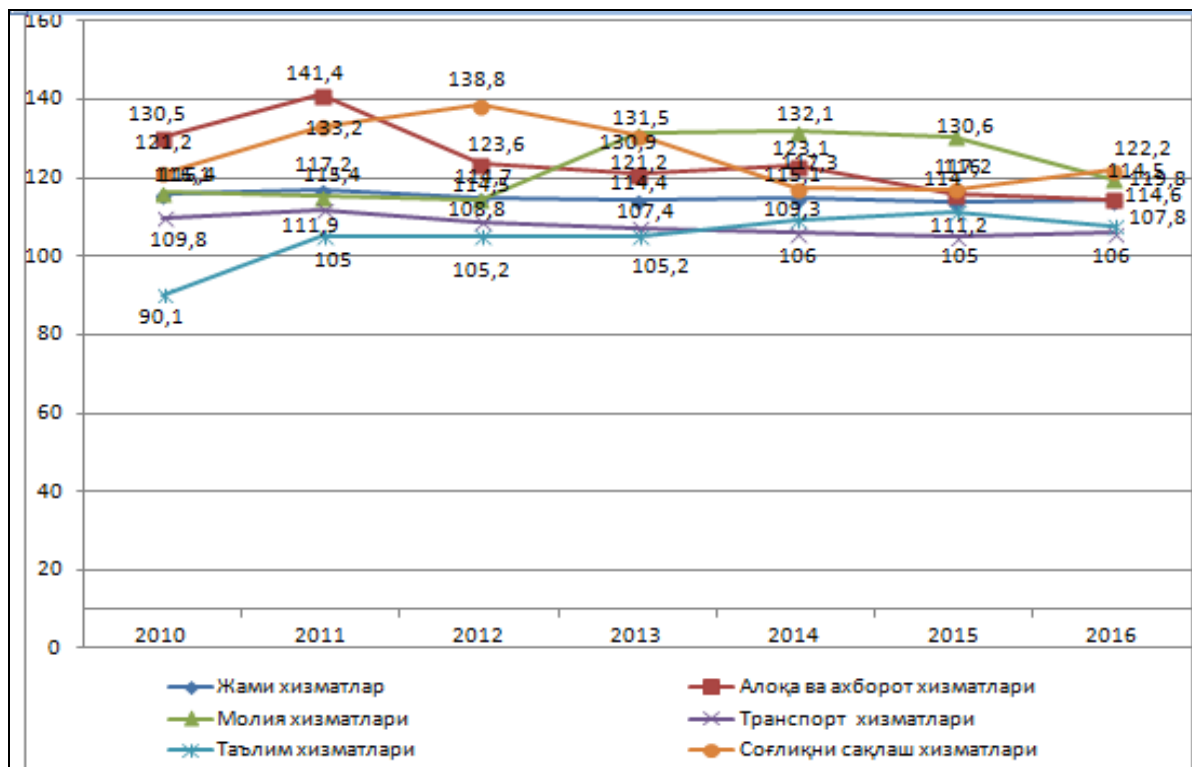
3. Интерфаол маркетинг стратегияси «ходим – истеъмолчи» бўғинига мўлжалланган ва хизмат кўрсатиш сифатини назорат қилиш билан боғлиқ.

Замонавий маркетингнинг асосий компоненти, аввало, узоқни кўра олиш, яъни стратегия ва режалардан иборат бўлиб, улар асосида маркетинг фаолияти ташкил этилади.

Мамлакатимизда иқтисодий ўсиш ва бозор ислохотларининг самарадорлиги хизматлар соҳасини янада ривожлантириш, жамият тараққиётининг энг муҳим ижтимоий-иқтисодий вазифаларни ҳал қилишда унинг ролини ошириш билан узвий боғлиқлигини кўзда тутиш лозим.

Мамлакат иқтисодиётида диверсификация қилиш ва таркибий ўзгаришларга оид мақсадли, комплекс чора-тадбирлар натижасида ЯИМдаги хизматлар улуши 2016

йилда 46,4 фоизга, иш билан банд бўлганларнинг улуши 32,3 фоизни ташкил этди (савдо, транспорт, алоқа, таълим, соғлиқни сақлаш ва ҳоказо). «2010-2016 йилларда Ўзбекистон Республикасида хизмат кўрсатиш соҳасини ривожлантириш дастури» нинг ижроси хизмат кўрсатиш соҳасининг турли тармоқларини ривожлантиришнинг юқори суръатларига эришиш имконини берди (1-расм).

1-расм. 2010-2016 йилларда Ўзбекистон Республикаси хизмат кўрсатиш соҳасининг асосий тармоқларидаги ўсиш суръатлари¹

Хусусан, 2016 йилда соғлиқни сақлаш соҳасида 119,8 фоиз, молиявий хизматлар 122,2 фоиз ва телекоммуникация хизматлари 114,6 фоизга ўсди, таълим хизматлар 107,6 фоизга ўсишини кўришимиз мумкин. Таълим хизмат кўрсатиш сифатини ва хизмат даражасини оширишнинг барқарор тенденцияси нафақат ўсиш суръатлари, балки мамлакатимиз хизмат кўрсатиш соҳасининг алоҳида тармоқлари устувор ривожланишида ҳам намоён бўлмоқда, шу жумладан:

– Ўзбекистон Республикасида амалга оширилаётган ислохотларнинг ўзига хос жиҳатларидан бири унинг яхлитлиги, тизимли ёндашув бўлиб, бунда бир жараённинг таркибий қисми шахс, давлат ва жамият, узлуксиз таълим, илм-фан ва ишлаб чиқаришдан иборат.

– иқтисодиётнинг барча тармоқлари ва мамлакат ҳаёти учун юқори малакали, рақобатбардош кадрлар тайёрлаш муаммоларини ҳал қилади; таълим, фан ва ишлаб чиқаришнинг самарали интеграциялашувини таъминлаш; кадрлар тайёрлаш соҳасида ўзаро манфаатли халқаро ҳамкорликни ривожлантириш (ҳозирги кунда республикада халқаро таниқли хорижий олий ўқув юртлари: Халқаро Вестминстер университети,

¹ Ўзбекистон рақамларда. Ўзбекистон Республикаси Давлат статистика қўмитаси. - Т., 2017..37-б.

Корея Республикаси ИНХА университети, Турин политехника институти, Сингапур менежмент институти ва ҳоказо);

- мамлакатимизда саноатни ривожлантиришнинг истиқболли йўналишлари қўйидаги йўналишларда амалга оширилди;

- дастурий маҳсулотлар бозорини ривожлантириш (маҳаллий дастурий таъминот ишлаб чиқаришни ривожлантиришни рағбатлантириш, замонавий ахборот тизимларини яратиш ва ҳоказо);

- таълим тизимида телекоммуникация инфратузилмасини ривожлантириш (кенг полосали уланиш тармоғини кенгайтириш, ахборот узатиш марказларини яратиш, уяли алоқа тармоқларини ривожлантириш);

- электрон ҳукуматни ривожлантириш (2017 йилда Интерфаол давлат хизматлари ягона порталида 52 турдаги янги хизматлар амалга оширилди ва тақдим этилаётган хизматлар умумий сони 300 турда ташкил этилди. Натижада аҳоли ва тадбиркорлик субъектларига давлат органлари томонидан 945 мингдан ортиқ хизматлар тақдим этилди.

- 2017 — 2021 йилларда олий таълим муассасаларининг моддий-техника базасини мустаҳкамлаш ва модернизациялаш, уларни замонавий ўқув-илмий лабораториялар, замонавий ахборот-коммуникация технологиялари воситалари билан жиҳозлаш;

- 2017—2021 йилларда олий таълим муассасаларини ривожлантиришнинг манзилли дастурлари ишлаб чиқиш.

Таҳлиллар шуни кўрсатадики Ўзбекистонда хизматлар соҳасида ўсиш кўзатилмоқда. Шу билан бир қаторда таълим хизматлари ҳам ўсиш тенденцияларида бормоқда, лекин бу мамлакатимизда таълим соҳасини ривожлантириш ва рақобатбардошлигини ошириш учун етарли деб бўлмайди. Шу билан бирга таълим сифатини нафақат пойтахтда балки, республикамизнинг барча минтақаларида ошириш чора-тадбирларини ишлаб чиқиш зарур.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг ПҚ-2909-сонли « Олий таълим муассасаларининг моддий-техника базасини мустаҳкамлаш ва юқори малакали мутахассислар тайёрлаш сифатини тубдан яхшилаш чора-тадбирлари »даги қарори. // 2017 йил 21 апрелдаги 79 (6773).

2. Котлер Ф. Маркетинг, менежмент /Ф. Котлер, К.Л. Келлер. – СПб., 2012. -816 с.

3. Robert Bartels The History of Marketing Thought by Robert Bartels (1988, Paperback, Subsequent Edition).

4. “The Future of Services Marketing: Forecasts From Ten Services Experts,” with Steve Grove and Joby John, Journal of Services Marketing, Vol. 17, No. 2, 2003, 107-121.

5. Сагинова О.В. Маркетинг образовательных услуг // Маркетинг. 1999. -Ш\ . - С.48-59.

6. Ахунова Г. Ўзбекистонда таълим хизматлари маркетинги муаммолари. - Т.: ТДИУ. Иқтисод-Молия, 2005 й. -244б.

7. Гулямова С.С, Абдурахмонова К.Х. Образования и человеческое развитие: Мировая практика и опыт Узбекистана. Монография. – Т.: ТГЭУ.-2004-170 с.
8. Рахимова Д.Н., Абдурахмонов О.К., Зокирова Н.К. Образовательный маркетинг и рынок труда. –М.: “Сов.писатель”, 2005. -144 с.
9. Саидов М.Х., Перегудов Л.В. “Менежмент и экономика высшего образования” / - Т.: Молия 2001. -252 с.
10. Худойбердиев З.Я. Развитие системы подготовки кадров для сферы предпринимательства (на примере малого и среднего бизнеса Республики Узбекистан): дис. ...док. экон. наук: 08.00.10. –Т., 2002. -301 с.